

A KVALITATÍV KUTATÁSRÓL SZÓLÓ BESZÁMOLÓ

A kvalitatív kutatásról szóló beszámoló sok vonásban egyezik, de több tekintetben el is tér az eddig tárgyalt megszokott tudományos beszámoló karakterétől. Mindaz amit a fentiekben a címlap, az összefoglaló, a hivatkozások és az irodalomjegyzék vonatkozásában megjegyeztünk, érvényes a kvalitatív beszámolóra is. A tartalmi részeket illetően is alapvetően egyezik a logika: a szerző kifejti hogy mit, miért és hogyan vitt véghez, és milyen következtetésekre jutott. Mindamellettt sajátosságok is jellemzőek; az egyezésekre és különbségekre az alábbiakban mutatunk rá.

BEVEZETÉS

A bevezető a kvalitatív beszámoló esetében is alapvetően a problémafelvetésből, a szakirodalmi háttér kibontásából, és a kutatás céljának, indoklásának, és stratégiájának kifejtéséből áll. A bevezető célja itt is az, hogy világosan exponálja a kutatási kérdést, kifejtse a kérdés indoklását és a kutatás célját és fogalmi keretét. A bevezető megírását befolyásolja, hogy a kvalitatív kutatás általában erősen induktív, gyakran exploratív. Elképzelhető, hogy nem fogalmazódik meg hipotézis (ez azonban nem szükségszerű). A kutatási kérdés indoklására kevésbé jellemző az elméleti tézisekből, vagy a szakirodalom megállapításaiból történő levezetés. Ugyanakkor helyet kaphat a témaválasztás indoklásában a személyes háttér; például a szerző leírhatja, hogy milyen formában találkozott a problémával személyesen, vagy milyen tapasztalattal rendelkezik az adott területen (például drogos fiatalokkal foglalkozik évek óta, stb.). A kvalitatív dolgozat egészére jellemző a mértéktartóan személyes hangvétel; a szerző egyes szám első személyben van jelen, és ahol indokolt és fontos, ott láttatni engedi saját értékrendjét, viszonyulását (Creswell, 1994, 43.o.). A kvalitatív kutatás gyakran irányul valamilyen gyakorlati szempontból fontos témára. Ilyen esetben nagyobb hangsúlyt kaphatnak az indoklásban a kutatás gyakorlati konzekvenciái. A szakirodalmi áttekintés célja itt is annak feltérképezése, hogy a kutatás hogyan viszonyul mások munkájához, de elképzelhető, hogy a konkrét kérdéssel kapcsolatban viszonylag kevés irodalom áll rendelkezésre. A bevezetés megírásához a vezérfonalul szolgáló kérdések a következők:

- Mit, miért, milyen célkitűzéssel, és hogyan vizsgált a kutatás?
- Miért fontos az adott kutatási téma / kérdés?
- Milyen fogalmak képezik a kutatás elméleti alapját, keretét?
- Milyen előfeltevésekkel indult a kutatás?
- Mit tudunk már a problémával kapcsolatban? Milyen kutatásokat végeztek már a témával kapcsolatban?
- Hogyan lehet kritikailag értékelni azt, amit tudunk?
- Hogyan kapcsolódik a kutatás ezekhez az előzményekhez?

A VIZSGÁLAT FOLYAMATA, MÓDSZEREI

A kérdés exponálása után következhet a vizsgálat lefolytatásának, metodikai részleteinek ismertetése. Silverman rámutat (2000, 234.o.), hogy a kvalitatív kutatónak nem kell védekező álláspontot felvennie azokkal a sajátosságokkal kapcsolatban, amelyek a kvalitatív kutatás

természetéből adódnak (kicsi, statisztikai értelemben nem reprezentatív minta, az adatok alacsony szintű számszerűsítése, stb.). Ugyanakkor a kvalitatív kutatónak annál inkább pontosan kell leírnia és dokumentálnia a kutatás során hozott döntéseit és lépéseit, beleértve mindazt, ami alátámasztja a kutatás megbízhatóságát, érvényességét, és az általánosíthatóságát (v.ö.). Így tehát részletesen ismertetni kell a mintavétel szempontjait, indoklását, a kutatónak a vizsgálati személyekhez fűződő viszonyát, kapcsolatát, és az adatgyűjtés konkrét módját és körülményeit. A kvalitatív kutatás sajátossága, hogy menet közben módosulhatnak a célkitűzések, előfeltevések – ezekről a változásokról is képet kell adni az olvasónak, beleértve a módosítások okait, a zsákutcának bizonyult lépéseket. Tárgyalni kell az adott kutatási stratégia előnyeit és korlátait, etikai vetületeit és azt, hogy ezeket milyen módon kezelte a kutató. Az ide tartozó részek megírását segítő kérdések a következők:

- Kik vettek részt a vizsgálatban? Miért pont ők? Milyen szempont szerint történt a kiválasztásuk? Milyen kapcsolat alakult ki a kutató és a résztvevő személyek között?
- Mi volt a kutatás módszertani stratégiája? Miért ezt a stratégiát választotta a kutató? Melyek a választott stratégia erősségei, gyengéi?
- Hogyan, kik által, pontosan milyen körülmények között történt az adatgyűjtés?
- A kutatás közben módosultak-e a célkitűzések, feltevések? Mi volt a kutatás „fejlődéstörténete”?
- Milyen lépések történtek a megbízhatóság és az érvényesség érdekében?

AZ ADATOK BEMUTATÁSA ÉS ELEMZÉSE

A kvalitatív beszámolóban nem különül el az eredmények bemutatása az elemzéstől. Maga az elemzés folyamata végigkíséri a kutatást (v.ö....). Amikorra a dolgozat végleges megírására kerül sor, a kutató már sok „menet közbeni elemzést” végez; a feladat ezek felhasználásával megírni a dolgozat legfajszúlyosabb részét: az adatok bemutatását, elemzését és értelmezését. Akármilyen módját is választja a szerző az adatok bemutatásának és elemzésének (v.ö....), részletesen kell bemutatni a feldolgozás módszerét, és átláthatóvá kell tenni az olvasó számára, hogy pontosan milyen adatokon nyugszanak a konklúziók. A kvalitatív megközelítés legfőbb előnyei közé tartozik az adatok részletessége és több oldalról történő elemzése - az elemzésnek eleget kell tennie ennek az elvárásnak. Az elemzés akkor jó, ha sokoldalú, részletekbe menő, életközeli hozza a problémát, rámutat a probléma összetettségére, a fő tendenciák mellett elemmez eltérő (deviáns) eseteket is, túlmutat a közhelyeken vagy amúgy is ismert összefüggéseken, jól dokumentált, és érvekkel alátámasztott, meggyőző. A kvalitatív kutatás témája gyakran természeténél fogva érdekes; ki kell használni ezt az adottságot, a dolgozatot olvasmányossá, érdekessé kell tenni. Az adatok bemutatásával és elemzésével kapcsolatban a következő segítő kérdéseket lehet feltenni:

- Milyen mintázatok, tendenciák bontakoznak ki az anyagból?
- Milyen módon lehet kvantitatívan is alátámasztani ezeket a mintázatokot és tendenciákat?

- Mit jelentenek, hogyan értelmezhetőek ezek a mintázatok?
- Lehetne-e másképpen is magyarázni az adatokat? Mi indokolja a választott értelmezést?
- Vannak-e az adatokban a fő tendenciától elütő esetek; ezek hogyan értelmezhetőek?
- Hogyan lehet a problémát életközelségre hozni?
- Alátámasztják-e az adatok az előfeltevéseket, hipotéziseket?
- Mennyiben érte el a vizsgálat a célját, mi maradt megválaszolatlanul?
- Milyen tágabb konklúziói vannak a kutatásnak?
- Mivel járult hozzá a témában folyó kutatásokhoz a vizsgálat?

A kvalitatív dolgozat szerkezete kevésbé kötött, mint a kvantitatív empirikus dolgozat szerkezete. A fenti három rész (bevezetés, vizsgálat lefolytatása, adatok bemutatása és elemzése) csupán egy váz; a témától és a kutatástól függően más és más megoldást lehet találni arra nézve, hogy hány fejezet legyen mi legyen azok címe. Célszerű megkülönböztetni a dolgozat makrostruktúráját a mikrostruktúrától (Silverman, 2000, 240.o.). A makrostruktúra azt foglalja magában, hogy hogyan épülnek egymásra az egyes fejezetek, illetve hogyan bontakoznak ki a fejezeteken átívelő fő tézisek; a mikrostruktúra az egyes kérdéskörök belső felépítését, érvrendszerét foglalja magában. Tanácsos a kezdettől fogva fejleszteni mindkét szintet vázlatok kidolgozásával, és ezek folyamatos felülvizsgálatával. Már a kutatás kezdetekor dolgozzunk ki egy tartalomjegyzéket, amit a kutatás előrehaladtával többször felülvizsgálunk. (A kvalitatív kutatásról szóló dolgozatokra vonatkozóan részletes útmutatást ad például Alasuutari, 1995, Silverman, 2001, és Wolcott, 1990.)

A kvalitatív kutatás, illetve az azt összefoglaló dolgozat megítélésekor a következő szempontokat vehetjük figyelembe (Creswell, 1994, és Silverman, 2000 nyomán):

1. Fontos-e (elméleti vagy gyakorlati szempontból) a téma?
2. Világos-e a célkitűzés, indokoltak-e a kiinduló feltételezések?
3. Reális-e a célkitűzés (nem túl ambiciózus-e, nem túl szerény-e)?
4. Átlátja-e a szerző a kutatási téma szakirodalmát?
5. Jól definiált-e a kutatásban alkalmazott fogalmi rendszer?
6. Megfelelő-e a módszerválasztás?
7. Megfelelő-e, jól indokolt-e a mintaválasztás?
8. Átláthatóak-e az adatgyűjtés és adatfeldolgozás lépéseit? Indokoltak-e a lépések?
9. Történnek-e lépések a megbízhatóság és az érvényesség biztosítására?
10. Elég részletes, mélyreható-e az elemzés?
11. Nincsenek-e felesleges részletek?
12. Meggyőzőek-e az állítások, konklúziók?
13. Nem triviálisak-e az állítások és a konklúziók?
14. Általánosíthatóak-e valamilyen fokban az eredmények? Történik-e visszacsatolás a szakirodalomhoz?
15. Érzékelhető-e a szerző reflektív viszonyulása a kutatáshoz? (Tudatában van a korlátoknak, gyenge pontoknak, tudatosan választ eljárásokat, stb.)
16. Logikus, gördülékeny-e a dolgozat szerkezete?
17. Világos-e a dolgozat fókusza?